

Рецензія

на дисертацію *Івашко Катерини Володимирівни*

«Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

у галузі 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 – професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах реформаційних змін української педагогічної освіти актуалізується проблема формування морально-духовних якостей, а також розвитку професійних компетентностей учителів закладів загальної середньої освіти, пов'язаних із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Конкуренотоздатність національної системи освіти в європейському та світовому просторі мають забезпечити високий освітньо-кваліфікаційний рівень випускників педагогічних закладів вищої освіти – майбутніх вчителів, динамічність освітнього процесу, активність здобувачів. Вони мають розвинути власну моральну культуру, інноваційне мислення, реагувати на сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, дистанційною та змішаною формами організації освітнього процесу. Важливість теми підтверджує сукупність виявлених суперечностей, зокрема між об'єктивною значущістю ІКТ у процесі моральної та культурологічної підготовки вчителів початкової школи і недостатнім рівнем їх опанування у випускників.

У цьому контексті тема дисертаційного дослідження К. В. Івашко переконлива, спрямована на вирішення практико орієнтованої проблеми дослідницького пошуку, оскільки від якості педагогічної підготовки, важливою складовою якої є моральна культура, залежить рівень вихованості майбутнього покоління Української держави.

Підсилює актуальність та ґрунтовність роботи її зв'язок із тематичним планом НДР Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) з теми «Теоретико-методологічні засади організації соціальної роботи в контексті європейських цінностей та міжнародних стандартів» (РК № 0119U00045).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій К. В. Івашко, а також термінів проведення дослідження дають підстави для твердження про наукову виваженість і достовірність отриманих висновків і результатів.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2019–2023 рр. в п'яти закладах вищої освіти у три етапи: теоретико-концептуальний; аналітико-пошуковий, експериментальний; підсумково-узагальнувальний. У педагогічному експерименті на різних етапах взяли участь 623 здобувачі.

Ретельне вивчення наукової літератури (207 найменувань, із них 30 – іноземними мовами) дало змогу дисертантці: достатньо переконливо висвітлити психолого-педагогічний зміст і структуру феномена «моральна культура майбутнього учителя початкових класів», обґрунтувати сутнісні характеристики моральної культури майбутніх учителів початкової школи, її критерії, показники та рівні; визначити організаційно-педагогічні умови і розробити модель формування моральної культури майбутнього учителя початкових класів засобами ІКТ, розробити основні форми, методи формування моральної культури у майбутніх учителів, підготувати навчально-методичні матеріали.

Не викликає заперечень ґрунтовність наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які опираються на новітні досягнення в галузі теорії наукового пізнання, аксіології, герменевтики, синергетики, положення системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів, психології та педагогіки, теорії та методики професійної освіти тощо. Серед використаних здобувачкою методів наукового дослідження найбільш продуктивні: теоретичного моделювання, що дало змогу побудувати модель формування моральної культури; контент-аналізу та кваліметрії для визначення змісту і кількісно-якісних характеристик сформованості моральної культури; педагогічний експеримент, проведений із метою перевірки ефективності моделі та організаційно-педагогічних умов; методи математичної статистики для перевірки достовірності змін в експериментальних групах.

Значення одержаних автором результатів для науки і практики. Дисертаційне дослідження К. В. Івашко сприяє пошуку шляхів вирішення важливої для теорії та методики професійної освіти дослідницької проблеми, що стосується особливостей підготовки майбутнього учителя початкових класів; її результати дають підстави вважати дослідження істотним для практичного вдосконалення освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти з урахуванням вітчизняного досвіду та європейських тенденцій.

Наукову цінність дисертаційного дослідження К. В. Івашко становлять вперше обґрунтовані організаційно-педагогічні умови і побудована модель формування моральної культури майбутнього учителя початкових класів засобами ІКТ, теоретико-методологічне обґрунтування процесу формування моральної культури майбутніх учителів початкових класів засобами

інформаційно-комунікаційних технологій, сутнісні характеристики моральної культури майбутніх учителів початкової школи, удосконалений діагностичний інструментарій для дослідження динаміки розвитку моральної культури здобувачів. Ознайомлення з дисертацією дає підстави схвалити наукову новизну виконаного дослідження.

Дослідження К. В. Івашко має практичну значущість. Викликає зацікавлення розроблена здобувачкою методика формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, спрямована на активне залучення засобів і можливостей ІКТ. Одержані результати успішно апробовані та впроваджені в освітній процес педагогічних і гуманітарних закладів вищої освіти, зокрема такі навчально-методичні матеріали: спецкурс «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій» і методичні рекомендації «Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій».

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Зміст дисертації розкриває етапи дослідницького пошуку, основні теоретичні положення та практичні результати. Робота складається з анотації (українською й англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі дисертант чітко визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, вмотивовано вибудувала логіку викладу змісту роботи. Послідовність викладу ходу та результатів дослідження підпорядковані вирішенню його завдань.

У першому розділі виконано філософський і психолого-педагогічний аналіз категоріально-термінологічної системи дослідження. Уточнено сутність ключових понять дослідження, що входять у поле наукового пошуку. Зокрема, моральну культуру майбутнього вчителя визначено як інтегроване духовне явище, що охоплює систему морально-культурних знань і переконань, почуттів і навичок, норм і відносин, інтересів і потреб, культурно-морального досвіду та безпосередньої поведінки, спрямованих на особисте самовдосконалення, навчання і виховання особистості учня. Загалом, використаний поняттєво-категоріальний апарат є адекватним предмету та меті дослідження.

Обґрунтовано доцільність застосування до проблеми формування моральної культури майбутніх учителів методологічних підходів, що базуються на синтезі класичної, некласичної та постнекласичної методології. Розкрито загальнонаукові та психолого-педагогічні підходи, на яких будується авторське бачення процесу формування моральної культури у

майбутніх учителів (міждисциплінарний, полікультурний, предметно-орієнтований, діалогічний, фундаментальний, інформаційно-комунікаційний, гуманістичний, холістичний, креативний, дитиноцентричний та ін.). Теоретичною основою проектування та реалізації ідей дослідження авторка визначила взаємозв'язок низки моделей – когнітивної, філософсько-антропологічної, герменевтико-екзистенційної, синергетичної, феноменологічної, інноваційної.

Належно систематизовані факти освітньої діяльності й узагальнені теоретичні положення сучасної педагогічної освіти, необхідні для розв'язання досліджуваної проблеми. Акцентовано увагу за кращих зарубіжних практиках використання ІКТ у формуванні моральної культури майбутнього вчителя початкових класів, серед яких особлива роль надається навчальним іграм, творчим завданням, особисто орієнтованому підходу, принципам етнопедагогіки тощо.

У другому розділі виявлено та проаналізовано різні підходи щодо сутності та змісту понять «педагогічні умови» і представлена авторська сукупність організаційно-педагогічних умов процесу формування моральної культури майбутніх вчителів початкової школи засобами ІКТ, у якій передбачено рівноцінність кожної з цих умов. Слушним є твердження автора, що реалізація організаційно-педагогічних умов вимагає системного, цілісного підходу.

На основі аналізу наукової, довідникової, методичної літератури розроблено модель формування моральної культури в майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, спрямовану на підготовку вчителя із духовно-моральними якостями, критичним мисленням, який володіє креативними інноваційними підходами до організації освітньої діяльності в загальноосвітній школі. Заслугує уваги визначення етапів формування моральної культури учителя початкових класів: інформаційний; інформаційно-репродуктивний, продуктивний, рефлексивно-творчий, що дозволяє спроектувати послідовне, інтегроване впровадження засобів ІКТ у процес підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Розроблено методичку поетапного формування моральної культури здобувачів вищої освіти засобами ІКТ, яка обіймає: проектування впливу навчально-виховного та інформаційно-освітнього середовища педагогічного ЗВО на професійну компетентність майбутнього вчителя, морально-етичне спрямування змісту освіти у вищій школі із застосуванням ІКТ. Реалізація методички в освітньому процесі відбувається за сукупністю взаємопов'язаних складових.

У третьому розділі проаналізовано хід і результати експериментальної роботи щодо впровадження моделі формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ. Передусім визначено критерії, які дали змогу діагностувати професійну й особистісну підготовку майбутнього вчителя початкової школи: когнітивний, мотиваційний, оцінно-емоційний, операційно-діяльнісний і рефлексивний. Обґрунтовано відповідні рівні сформованості моральної культури (високий, достатній, середній, низький) та їх показники.

Під час констатувального етапу експерименту досліджено, що змістова частина програм професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів та їх реалізація в сучасних педагогічних закладах вищої освіти лише частково забезпечують формування моральної культури майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз результатів формувального експерименту дозволив дисертантці зафіксувати позитивну динаміку підвищення рівня моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій за виокремленими компонентами в експериментальній групі. Відзначимо належний рівень упровадження розроблених пропозицій і рекомендацій у практику професійної підготовки педагогічних працівників у ЗВО. Це свідчить про достатній досвід авторки щодо реалізації інновацій у системі вітчизняної педагогічної освіти. Використання методів математичної статистики уможливило висновок про ефективність упровадження авторської моделі та розробленого спецкурсу.

Основні положення дисертаційного дослідження, отримані в результаті теоретичного аналізу та експериментальної роботи, узагальнені у висновках. Зокрема, сформульовані рекомендації МОН України щодо розроблення та затвердження комплексно-цільової програми формування моральної культури в майбутніх учителів початкових класів. Подані в дисертації додатки унаочнюють проведення теоретичного пошуку й організацію експериментальної роботи.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Висвітлення та апробація результатів наукового дослідження К. В. Івашко є достатніми, що підтверджено 10 публікаціями у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях та участю в 10 науково-практичних заходах різного рівня.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації. Аналіз тексту дисертаційної роботи і публікацій здобувачки дає можливість стверджувати, що К. В. Івашко дотримала вимоги щодо академічної доброчесності. Покликання на використані джерела в тексті дисертації оформлені відповідно до вимог.

Анотація до дисертації розкриває чіткість, послідовність проведення дослідницького пошуку, містить наукову новизну, практичне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи теоретичне та практичне значення одержаних К. В. Івашко результатів, окреслимо дискусійні положення та висловимо окремі побажання:

1. Передусім, вважаємо, що у вступі та розділі 1.2, присвяченому теоретичним засадам формування моральної культури майбутніх учителів, до методологічних основ дослідження доцільно віднести компетентнісний підхід.

2. У ході роботи здобувач розглянула особливості впливу на підготовку вчителів початкових класів низки дидактичних принципів, усталених у сучасній педагогічній науці. Також доцільно було визначити і проаналізувати специфічні принципи формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів, пов'язані із застосуванням ІКТ.

3. У підрозділ 2.3 «Модель формування моральної культури учителів початкових класів засобами ІКТ» здобувачка розкрила функціонування складових досліджуваної системи. Однак рис. 2.1 «Модель...» можна було зобразити більш креативно, деталізовано, графічно передавши взаємозв'язки основних структурних елементів.

4. Матеріал підрозділу 2.3. «Методика формування моральної культури...» доцільно рівномірніше структурувати відповідно до складових (мотиваційної, змістової, організаційної-процесуальної та контрольної-оцінювальної), поданих на стор. 99. Це дало б можливість зробити методичку більш виразною, прикладною, доступною для кожного педагога, котрий зацікавиться дисертацією.

5. У третьому розділі подано ретельно опрацьовані та статистично перевірені експериментальні дані. Проте констатувальний експеримент, який має окреслити недоліки у моральній культурі випускників педагогічних ЗВО, фактично використовується як перший етап формувального дослідження, на якому автор визначає рівень учасників експериментальної та контрольної груп до початку впровадження формувальних чинників.

Висловлені зауваження не знижують позитивного враження від дисертаційного дослідження і можуть бути приводом для наукової дискусії.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційного дослідження К. В. Івашко «Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку про те, що дисертація є оригінальним, самостійним дослідженням, яке має наукову

новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і практики. Логіка та послідовність викладу, доказовість положень і висновків надають йому цілісності, повноти, завершеності.

Вважаємо, що дисертаційна робота заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – *Івашко Катерина Володимирівна* заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Рецензент:

професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, д-р пед. наук, проф.

Андрій ЛИТВИН

